

Den sidste Ballast er kastet overbord

Taler

Emil Stang d.e.

Dato

23 april 1883

Sted

Odelstinget

- 1 Saa vil jeg opkaste det Spørgsmaal: hvis nu det Parti som gjennem denne Rigsretsaktion vil drive igjennem en fuldstændig forandring i Kongens Raad og derigjennem et fuldstændigt Systemstifte, hvad jeg ikke tror, det vil opnaa - opnaaede at sætte sin Mening heltud igjennem, hvilke Tilstande vilde da
- 5 tilveiebringes her i landet? Er det Tilstande, som jeg eller andre, der elsker vort Fædreland, kan ønske, eller er det Tilstande, som vi maatte ønske os befriede fra?

- Efter min inderligste Overbevisning er det sidste Tilfældet. Jeg nødsages til at
- 10 opkaste mig det Spørgsmaal: hvad Grundlov vilde vi have i Tilfælde af at dette gennemføres? Dengang vore Fædre paa Eidsvold gav os den Grundlov, vi hidtil har levet lykkelige under, og som vi skylder enorme Fremskridt paa alle Kanter, materielle og aandelige, - ja der er en Tilføjelse, som jeg maaske burde have gjort allerede tidligere, men jeg har glemt at nævne det; det hører imidlertid med til at
- 15 fuldstændiggjøre Billedet af vor nuværende Tilstand: man maa ikke alene se paa de materielle Vilkaar, som jeg særlig opholdt mig ved, men ogsaa paa det aandelige Livs Trivsel i Landet, og ingen skal kunne sige, at Kampen mellem Statsmagterne har kuet det aandelige Liv. Der er en Blomstring i Videnskab, i Kunst og i Litteraturpaa alle Kanter, som ikke kan andet end glæde, og som ikke
- 20 skal give Indtryk af at her er et Land, som er forkuet og opslidt af indre Partistridigheder, og som derfor ligger nede.

- Jeg vender tilbage til dette: hvad Grundlov havde vi, og hvad Grundlov vilde vi faa? Paa Eidsvold var det Meningen at indføre et Monarki, der gav Borgerne den
- 25 største Frihed, som Borgerne i noget monarkisk Land nogensinde har nydt og i dette Øieblik nyder. Og det var Meningen at søge de modererende, konservative Kræfter i Statslivet i de forskjellige Institutioner. De modererende og konservative Kræfter kan ikke undværes i noget Statsliv. De kan ikke mere undværes i Statslivet, end Eftertanken kan undværes hos Individerne. Vil

Individet handle bare efter Øieblikkets Indskydelser, bare efter det, som i Øieblikket er oppe hos ham som Stemning, som Indtryk, som Mening, vil han ikke i store og vigtige Anliggender overveie og bruge Eftertanke, som man hos Individet kalder det, da vil han sandelig komme til at styre sig selv og sit slet. Det
35 samme er, Tilfældet med Folket, med Staten. Men Sammenhængen er, at der maa man søge garantierne for Eftertanken, for den grundige Overveielse paa en anden Maade, end man søger den hos Individet. Det er ikke nok at sige at hver Vælger maa formodes at ville overveie grundig og bruge den høieste Eftertanke. Nei, Erfaringen viser tilfulde, at det ikke kan paaregnes dels fordi der
40 er mange Vælgere, som i Partitider lader sig lede af Partifanatisme meget mere end af Overveielser, og dels fordi der er mange Vælgere, som ikke har saa stor Interesse for det offentlige Liv, at de følger nøiagtig og fulstændig med og anvender Eftertanke og Overveielse. Mænd, som anvender megen og grundig Overveielse i sine egne Anliggender, anvender ikke den samme grundige
45 Overveielse, naar det gjælder offentlige Anliggender. De er for dem, og de maa i stor Udstrækning for dem være en Bisag.

Hvad gjør man da andetsteds? Hvad har den historiske Erfaring lært Nationerne, at de maa gjøre for ikke at komme i det Tilfælde som Individer, der
50 handler efter Øieblikkets Indskydelser og uden Overveielse? Jo, at de maa gjøre Institutionerne saadanne, at Institutionerne tilveiebringe Garantien for Overveielserne.

Hvor var det nu vore Fædre paa Eidsvold søgte Garantierne? Jo, i
55 Stemmeretsreglerne, som skulde gjøre at alene - jeg bruger det Udtryk, og jeg mener det er væsentlig korrekt - at alene de egentlige Virksomhedsforstandere i Landet skulde have Styrelsen. Det var Gaardbrugerne, som forestaar vor hovedsagelige Bedrift; det var Handelsmændene, som forestaar en anden stor Bedrift, og det var Embedsmændene. Dertil blev ogsaa taget med enhver, som i
60 By eide Hus eller Grund af en vis Værdi. Hvad er der nu igjen af de Stemmeretsregler? Hvad Garantier har vi nu igjen der? [...]

Den Betyggelse, som vore Fædre søgte i Stemmeretsreglerne, den er bleven saare formindsket, den er bleven saare ringe.

65 Saa søgte dernæst vore Fædre paa Eidsvold en Betyggelse i de indirekte Valg. Hvad er der nu bleven igjen af det? Det er ganske vist, at de indirekte Valg virkede modererende i sin Tid. Men det var i Tiden, da man ikke havde

70 Partiorganisation og Partideling, - ligesom da ogsaa hele Grundloven er bygget
paa den Forudsætning, som dengang var almindelig, men som nu viser sig for os
som aldeles ikke holdbar, nemlig at Partier skulde kunne undgaaes under et
udviklet politisk Liv. Nu har vi faaet Partier. Virker nu de indirekte Valg
75 modererende? Jeg befrygter, at man maa dertil svare nei. De virke paa den
Maade, at der vælges Partimænd til Valgmænd, og den Indflydelse, de indirekte
Valg faar, gjælder kun med Hensyn til de Individuer, der vælges til Thingmænd. I
den henseende faar det ikke liden Indflydelse, men den Indflydelse er ikke
modererende. Det virker ikke til, at de Partiløse kommer frem, det virker bare
til, at de, som er i Majoritet, tager alle Pladse, og at Minoriteterne altsaa
80 saameget des lettere viskes ud. - Saa af den Betyggelse, man mente at finde i de
indirekte Valg, er der i det praktiske Liv nu lidet igjen, og jeg tror ikke, at man i
den Henseende vil faa stort Savn af det for Fremtiden heller.

Saa er det Lagthinget. Det var tænkt af vore Fædre at skulle sammensættes af de
85 mest ansete Mænd i Storthinget, og at det skulde være en overordentlig Hæder
at blive valgt ind i Lagthinget. Det viste sig meget hastig, at dette af praktiske
Grunde ikke blev Tilfældet. Jeg skal ikke opholde mig ved det Spørgsmaal,
hvorvidt det var rigtigt, at man her fraveg den oprindelige Tanke eller ikke; det
viste sig ialfald hastig at man af praktiske Grunde indrettede sig saa, at man
90 fordelte Medlemmerne i de to Thing efter det Hensyn, at begge kunde gjøre sin
Del af Lovgivningsarbeidet, uden at man egentlig af Lagthinget ventede, at det
skulde være noget særdeles modererende politisk Element; det er mangfoldige
Aar siden det var Tilfælde. Men man opretholdt dog, at det skulde finde
Diskussion Sted der ogsaa. Sagerne skulde i Lagthinget faa sin Behandling No.
95 2, og med Hensyn til Diskussionen, med Hensyn til Overveielsens Grundighed
og Omfangskulde den Binding opnaaes, som oprindelig var tænkt at skulde
opnaaes ved Behandlingen i to Kamre. Desværre, denne gang er ogsaa det kastet
tilside. Man har ved Sammensætningen af Lagthinget aldeles tilsidesat Hensynet
til dets Virksomhed som Faktor i Lovgivningsmagten og - jeg drister mig til at
100 sige det - overveiende, for ikke at sige udelukkende taget Hensyn til dets
Virksomhed som Faktor i en eventuel Rigsret. Der er ingen Støtte eller Hjælp
der.

Hvad er det da, som er igjen af det, som skulde virke modererende i det norske
105 Statsliv, uden den eneste Ting som er nedarvet hos os, som har været benyttet,
siden vi fik vor Konstitution, med stort Gavn, til stor nytte og i det hele til
Folkets Tilfredshed, nemlig Kongemagten - Kongemagten gennem det den

110 tillagte Veto, Kongemagten gennem dens Ret til at vælge Raadgivere, som
ganske vist maa søge at samarbeide med Nationalforsamlingen, men som ved
Siden deraf dog ogsaa repræsenterer en selvstændig Statsmagt, har sit
selvstændige Ophav og sine selvstændige Opgaver.

115 Hvorledes har Kongemagten været brugt? Har denne Kongemagt været brugt
til Landets Skade eller til Landets Gavn? Naar man gaar tilbage og ser paa dette,
skal man finde, at i det Store og Hele taget har den Kongelige Benyttelse af det
grundlovmæssige Veto været anerkjendt at være til Landets Gavn. [...]

120 Hvad det finansielle Veto angaar, er jeg af den Mening, at det er brugt for lidet,
og at det vilde været til Fædrelandets Gavn, om det havde været brugt noget
mere. Der har været liden Grund til at bruge det, og ganske vist vil der ogsaa i de
fleste Tilfælde blive liden Grund til at bruge det. Thi denne Forsamling har
sandelig ikke været en Forsamling, der har været tilbøielig til at øde Statens
Midler; har der været noget at anke over, har det kanske været, at den har seet for
125 meget paa Skillingen, i Tilfælde hvor det kunde have været ønskeligt, at
Forsamlingen havde været noget liberalere i sine Bevilgninger.

Man har imidlertid ogsaa her i Norge havt en Periode, da Statsindtægterne flød
rigeligt, og det økonomiske Modstod høit, og Stortinget blev ikke uberørt deraf;
130 desværre, maa man sige, Regjeringen blev det heller ikke, den ene Statsmagt har
isaahenseende ikke noget at lade den anden høre; men jeg skulde have ønsket, at
det kongelige Veto i Bevilgningssager dengang var bleven benyttet, - det vilde
have været godt, og jeg vil ikke være med paa at borttage det; thi jeg indser ikke,
hvilken reel Skade dette Veto kan gjøre, men jeg indser vel, hvilken reel Nytte
135 det kan komme til at gjøre.

Tager man nu en effektiv Kongemagt væk, hvad har man da igjen af
modererende Elementer i vort Statsliv? Vil ikke det hele Statsliv da kunne
befrygtes at falde i hænderne paa en Styrelse, mage til de enkelte Individuer, som
140 handler efter Øieblikkets Indskydelser meget mere end efter alvorlige og
grundige Overveielser?

Med al Agtelse for mine Landsmænd, hvis gode Egenskaber, hvis Besindighed
Ingen er villigere til at erkjende end jeg, saa ere de dog Mennesker som andre
145 Nationer, og de almindelige Erfaringer, som historisk er godtgjorte, gjælder i
Norge ligemeget som andetsteds, og vi bedrage os meget, - den Side hvortil jeg

hører visselig ikke mindre end den Side som staar mig imod i denne Sag, - naar vi har gjort Slutninger fra vore egne tidligere Erfaringer istedetfor at slutte fra
150 andre Nationers Erfaringer i mange Retninger.

Vi har nemlig overseet, at den store Faktor, som jeg for lidt siden nævnte, er kommen til, nemlig organiserede Partier. De Beregninger, som har været gjorte, og som har støttet sig til Erfaringer, gjorte paa en Tid, da vi ikke havde
155 organiserede Partier, - de Erfaringer tabe en stor Del af sit Værd, efterat vi have faaet dem, og der ingen Udsigt er til i en nogenlunde overskuelig Fremtid at blive fri for dem.

Denne evige Appel til Besindigheden hos Landets Borgere, som var en ikke ubegrundet Appel i sin Tid, den holder ikke paa samme Maade Stik, saa snart
160 der er Tale om at appellere til det ene eller andet af to Partier, hvoraf det ene er i Minoritet, det andet i Majoritet. Et parti som er kommet til Magten gennem en voldsom Valgkamp, - at appellere til dets Moderation finder ikke altid noget godt Øre; det er ikke som at appellere til en Forsamling, der er kommet frem ved et Valg som i gamle Dage; til den Forsamlings Moderation kunde man med
165 Tryghed appellere. Jeg stoler ikke paa det samme under Forhold som dem, vi nu har, og som vi gaar imøde.

Er der noget andet Sted, hvor man vover at lade Statsskibet seile med saa liden Ballast som her? Jeg kjender det ikke.

170 Jeg generer mig næsten for at nævne det fortærskede Exempel fra Grækenland, og jeg skal øieblikkelig forlade det igjen, - det er det eneste Land, jeg kjender. Jeg skal ikke opholde mig alene ved Monarkierne, men jeg skal ogsaa nævne Amerika. Jeg ved, at man vil svare mig: der staar Tingen anderledes, der er der Republik, og her har vi en Konge; men de Herrer som ville svare det, glemmer jo
175 den Ting: Hvad er der igjen af denne Konge efter den Begrændsning, man vil sætte ham? Ja, nu har vi en Konge, men vil vi have en Konge, hvis dette System gennemføres? Ja, en Konge af Navn, der vil have mindre Magt end Præsidenten i Amerika. Hvad har man fundet fornødent i Amerika? Har man der troet at
180 kunne gaa paa uden at indføre i selve Forfatningen modererende Elementer? Har man ikke der givet Præsidenten et Veto ogsaa? Har man ikke fundet det rigtigt at dele Nationalforsamlingen effektivt i to Forsamlinger? Man taler om Overhus og fremstiller det altid som en ren Forbrydelse at tænke sig det. Tokammersystemet har to Former. Det eksisterer ikke alene i Forfatninger, hvor
185 et Underhus og et Overhus staar mod hinanden, men ogsaa i Forfatninger, hvor

der staar en Kongres og et Senat mod hinanden, som ikke har den samme Karakter af, at den ene repræsenterer visse Klasser og det andet andre Klasser i Samfundet.

190

Jeg skal ikke indlade mig paa her at trække op Linierne til en ny Konstitution for Norge eller udtale mig i det Almindelige eller Abstrakte om, hvorledes visse Ting skulde gennemføres; men det vover jeg at sige, at gennemføres det, man nu tilsigter, saa er den sidste Ballast i det norske Statsskib kastet overbord; da
195 seiler vi med tom Skude, og det er en farlig Seilads. Det kan gaa godt i Magsveir, men det er en farlig Seilads, saa snart alvorlige Tider kommer paa, og jeg kan ikke ønske en saadan Statsskik for mit Fædreland.

200

Jeg ønsker saa varmt som nogen et sandt, frugtbringende konstitutionelt Statsliv, men dette finder jeg at være en farlig Seilads. Den vil jeg ikke være med paa.

205

Saa siger man, at den Regjering, som har modsat sig dette, har modsat sig Noget, som øiensynlig var til Landets Vel, eller, den har ved at modsætte sig dette gjort sig skyldig i Noget som øiensynlig er til Landets Skade. Jeg tror ikke at man kan faa en Rigsret, selv om den er sammensat af Partifæller, saasnart disse er, hvad alle erkjender, hæderlige og rettænkende Mænd, til paa sit Dommersæde at udtale denne Dom, og jeg er forvissat om, at den Dom, der i et saa stort Anliggende som dette uvægerlig vil blive afsagt senere, Historiens Dom, vil
210 underkjende en saadan Rigsretsdom.

215

Det faar være en Sag som det er tilladt at holde paa, den Statsskik vi har, og som har givet de Resultater, den har givet, istedetfor at være med paa at kaste sig ind i et Hav av Uvished og Uklarhed, som det man aabner for os.

220

Naar Regjeringen alene har begjæret Kauteler mod, at Tingen føres saavidt som jeg tror det fra visse Hold tilsigtes, saa faar det ikke siges, saa kan det ikke siges, at det er noget, som er aabenbart skadeligt for Riget, at det er en Ting, som det ene Parti, den ene Meningsfraktion kan sætte sig til Dommer over den anden for, som om det var politiske Forbrydere, der havde forbrudt sig mod Rigets Velfærd.

Det er i det hele en vanskelig Ting, at den ene Fraktion sætter sig tildoms over den anden. Man faar kjæmpe sine Stridigheder ud, som man kan, men at den

ene Meningsfraktion skal agere Dommer over den anden, det er af de Ting som samvittighedsfulde og retsindige Mænd betænker sig længe paa, og aldrig har det været Grundlovens Mening med Rigsretten, at den skulde være et Vaaben i Partiernes Haand, som det Parti der er oppe, skulde kunne bruge mot det Parti som det enten vil have ud, eller som var kommen ud, for at hævne sig paa det eller for at straffe det for de Gjerninger det havde begaaet, medens det var inde.

Det Exempel, som dermed gives, kan trække Følger efter sig, som intet Menneske i denne Sal kan ønske eller ville. Det er et Exempel, som tilhører de mørke Blade i Historien, at det ene Parti sætter sig tildoms over det andet, at det Parti, som er inde, strafdømmer det, som er ude, eller strafdømmer det, som er inde for at faa det ud, og det er det, man vil gjøre. Man er vist ikke saa fuldstændig klar, over hvad man gjør - det tror jeg gjerne - men i Virkeligheden er det det, man gjør.

Hvordan kan man da have faaet Haab om at kunde faa gjort en saadan Gjerning? Der kommer jeg til et Punkt, som er et ømt Punkt at røre ved, det har jeg nok hørt, men man faar røre ved det. Man har ikke kunnet komme der hen ad normale Veie, man har maattet bruge ekstraordinære Midler.

Det Lagting som sad i 1880, det Lagtings Anskuelse om Grundlovsspørgsmaal kjendte man. Under en Forudsætning - jeg reserverer mig fremdeles mod at udtale nogen Kundskab eller Mening om Høiesterets Anskuelse - under en Forudsætning, som det maa være tilladt at lægge til Grund, nemlig at Høiesteret har den samme Formening om grundlovsmæssige Spørgsmaal som den, der er almindelig blant Jurister, maatte denne Rigsret have givet Regjeringen Frifindelse i alle Grundlovsspørgsmaal og endogsaa, som jeg tidligere har godtgjort, statueret et absolut Veto.

Man har udsat Sagen, man har derpaa foretaget Valg over hele Landet, hvorved Vetospørgsmaalet har været Hovedspørgsmaalet, man har derpaa sammensat Lagthinget. Man begyndte med, da jeg forrige Gang nævnte dette, endog at tale om, at det var en Feil af Præsidenten, at han ikke kaldte mig til Orden, fordi jeg udtalte dette. Det var meget vel, at Præsidenten ikke gjorde det; thi han vilde have faaet megen Brug for Reglementet siden, eftersom der senere fra Venstre i Forsamlingen med den største Aabenhed er sagt, hvad der heller ikke kan benegtes paa nogen Maade, at det har man gjort og gjort af det eneste Motiv som er muligt, nemlig for at sikre sig den Indflydelse i Rigsretten, som man

265 anser sig berettiget til at sikre sig, men som jeg ikke anser nogen berettiget til at sikre sig.

Derigjennem har man faaet en Domstol, som man vil bruge til at gjennomføre, hvad jeg før har nævnt. Er det en Ting, som maa indskrives paa de mørke Blade i
270 Historien, naar det ene Parti sætter sig til Dommer over det andet, saa er det en Ting, som maa indskrives paa endnu mørkere Blade, naar man skaffer sig en Domstol til at dømme paa den Maade. [...]

Kilde

275 Håkon Harket m.fl. (red.): Taler som forandret Norge, Forlaget Press, Oslo 2011, s. 152-161.

Emner

Debatt, Innlegg i Stortinget, Riksrett

URI

280 <https://www.virksommeord.no/tale/den-sidste-ballast-er-kastet-overbord>

285

290

295

300